

Віктар ЖЫБУЛЬ,
кандыдат філалагічных навук

“А Я ВОСЬ УВЕСЬ У МІНСКУ...”

МІНСКІЯ АДРАСЫ ЗМІТРАКА БЯДУЛІ

“А я вось увесь у Мінску”, – сказаў аднойчы Змітрок Бядуля пісьменніку і журналісту Паўлу Кавалёву пасля таго, як той распавёў яму пра родную Клімавіччыну [11, с. 54]. Бядуля (Самуіл Яфімавіч Плаўнік) і сам не быў карэнным мінчуком: нарадзіўся 23 красавіка 1886 г. у мястэчку Пасадзец (цяпер Лагойскі раён), нейкі час жыў у Вільні (1912–1915), аднак каля 25 гадоў яго жыцця прайшлі менавіта ў Мінску. Таму ў сталіцы можна налічыць нямала месцаў, звязаных з біяграфіяй класіка.

Найбольш вядомае з іх – дом па вуліцы Мала-Георгіеўскай, 12 (пазней Талстога, 14А), які на пачатку ХХ ст. належаў настаўніку вучылішча Лібава-Роменскай чыгункі Саву Рэдзьку. Змітрок Бядуля з сёстрамі пражыў тут з 1916 г. [10, с. 19] да канца 1918-га або пачатку 1919-га. Аднак знакамітасць дому прынесла і тое, што ў ім з кастрычніка 1916 г. да лютага 1917 г. жыў яшчэ адзін класік беларускай літаратуры – Максім Багдановіч.

Пераважна з М. Багдановічам звязаўся гэты перыяд жыцця і ў сямейнай памяці Плаўнікаў. Выступаючы на навуковай канферэнцыі “XIV Архіўныя чытанні” (2016) у Беларускам дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, сын З. Бядулі Яфім Плаўнік падзяліўся тым, што чуў ад цёткаў Рэні і Гені (Ірыны і Яўгеніі), родных сясцёр пісьменніка: «...аднойчы бацька прыйшоў дадому, паклікаў сясцёр... і сказаў: “Я хачу з вамі параіцца. Тут мяне прасілі ўзяць дадому чалавека, маладога паэта, Максіма... – і папярэдзіў, што той хварэе на ўжо цалкам развітую форму туберкулёзу... – Але ў нас ёсць пакой з асобным уваходам-выхадам, і зараз мы яго прывядзем да ладу – ну, калі вы не супраць...” Сёстры, вядома ж, пагадзіліся: гэта ж цікава – яшчэ адзін госць, яшчэ адно знаёмства, і ён малады, прыгожы... Падрыхтавалі пакой, перацягнулі туды ўлюбёны бацькаў фатэль, з якім яму было цяжка расстацца, але што ж паробіш, – вельмі ўтульны разлапісты фатэль, дзе нездаровы чалавек мог сесці і накрывацца пледам.

І вось з’явіўся Максім Багдановіч. Ён усім спадабаўся: вельмі інтэлігентны, добразычлівы чалавек, любіў пагутарыць – што было істотна для ўсіх жыхароў дома. Безумоўна, сёстрам дадалася крыху працы: трэба было больш гатаваць.

В5

Бацька, вядома ж, запрашаў дактароў. Прыходзілі ўрачы, якія былі спецыялістамі па гэтым захворванні, яны лячылі туберкулёз, але, праўда, не вылечвалі...» (асабісты архіў аўтара).

У канцы 1970-х – пачатку 1980-х гг. беларуская інтэлігенцыя была ўсхваляваная лёсам дома па вуліцы Талстога, які трапіў пад пагрозу знішчэння. Трывожныя адчуванні, а разам з імі – і аптымістычны варыянт разгортвання падзей – адлюстраваліся ў нарысе “Ліст не будзе адасланы” (1977) Яна Скрыгана: «Дарагі дзядзька Бядуля, каб Вы ведалі, як разбудаваўся наш Мінск! Вы не пазналі б яго, ён стаў не толькі прыгожы, а і вялікі. Дайшла чарга і да Вашага Завакзалля: то там, то там над садамі падняліся лёгкія гмахі як бы сплеченыя з блакітнае вышыні і адных толькі вокан. Я зарадаваўся гэтаму, але тут жа і спахмурнеў. Я ўбачыў, што нядаўна тут папрацаваў бульдозер: за домам відна расчышчаная пляцоўка, мабыць, пад бытоўкі, якія звычайна ставяцца пры ўсіх салідных будоўлях, а па садах і агародах, распіхваючы іх у бакі, лягла шырокая палоса свежа наварочанае зямлі – толькі што праложаная лінія падземнае гаспадаркі. Прызнаюся, я спужаўся: я зразумеў, што Вашаму дамку асталася жыць тут вельмі нядоўга.

Але я не даў волі гэтай панікёрскай думцы, мне захацелася падумаць зусім іначай. І тут жа

перад маім унутраным зрокам паўстала зусім новая вуліца Льва Талстога, шырокая, чыстая, забудаваная прасторнымі, лёгка ўскінутымі ў неба дамамі, а сярод іх, унізе, – непачапаны астравок кучаравае зеляніны колішняга саду, і ў ім, атулены цёмным кіпенем бэзу, Ваш дамок. Да яго вяла дарожка, абсаджаная маладымі арабінамі, на рагу мармуровым спакоем бялела тая самая мемарыяльная дошка, а над ганкам прыбіта шылда: “Літаратурны музей класікаў беларускай літаратуры Максіма Багдановіча і Змітрака Бядулі” [11, с. 153–154].

На шчасце, атрымалася амаль так, як марыў Я. Скрыган: дом, дзе жылі пісьменнікі, сапраўды ператварыўся ў філіял літаратурнага музея. Хіба што перад гэтым, у 1986 г., яго давлялося адсуnúць на вуліцу Рабкораўскую (цяпер дом № 19) – “у сувязі з будаўніцтвам шматкватэрнага дома Мінскага вагонарамонтнага завода” [5, с. 72].

Захаваўся (хоць і ў выглядзе дакладнай копіі) яшчэ адзін дом, дзе жыў З. Бядуля, – праўда, больш вядомы ён нам з зусім іншай нагоды. Знаходзіўся дом на вуліцы Захар’еўскай, 135 (пазней 137; цяпер праспект Незалежнасці, 31а), а згаданая падзея – І з’езд РСДРП, музей якога і сёння знаходзіцца ў адноўленым пасля вайны драўляным будынку. Да таго, як музей утварыўся (14.03.1923), дом быў жылы, і ў 1920–1922 гг. правую яго палову займаў З. Бядуля са сваякамі, а левую – Янка Купала з жонкай Уладзіславай Луцэвіч [8, с. 220; 11, с. 6].

Цікава, што і пасля выезду з дома па Захар’еўскай Я. Купала і З. Бядуля пражылі разам яшчэ каля трох гадоў (1923–1926) – як згадала У. Луцэвіч, “на адной кватэры”, па вуліцы Правіянкай, 35 [11, с. 26]. Цяпер на гэтым месцы дом № 36 па вуліцы Захарава [8, с. 221], праз квартал ад парку імя М. Горкага.

Гэты перыяд жыцця З. Бядулі засведчаны ва ўспамінах пісьменніка і журналіста Яфіма Садоўскага, які пазнаёміўся са старэйшым калегам у сакавіку 1924 г.: “Жыў тады Самуіл Яфімавіч са мной амаль па суседству. Я кватараваў на Першамайскай вуліцы ў пакойчыку сваякоў, амаль каля самага гарадскога парку, а Бядуля таксама жыў каля гэтага парку, толькі з другога яго боку. Жыў у звычайным драўляным доміку, які больш падобны на пабудовы ў Пасадцы, чым на гарадскі будынак.

Памятаю, як жартаваў з гэтай прычыны Змітрок:

– Мая хацінка перавандравала сюды з блававеннага Пасадца, каб я заўсёды памятаў пра сваё далёка не залатое дзяцінства” [11, с. 135]. А вось якія ўражанні пакінуў у Я. Садоўскага інтэр’ер кватэры: «Гэта была тыповая халасцяцкая кватэра, дзе кнігі, а іх было мноства,

выцяснелі самога гаспадара. Кнігі – я не вытрымаў і з дазволу гаспадара адразу ж пачаў іх разглядаць – былі на розных мовах: рускай, беларускай, польскай, яўрэйскай. Прыкмеціў я там Шылера, Шэкспіра, Бёрнса і іншых зарубежных класікаў. Тут жа былі кнігі, падараваныя пісьменнікамі Якубам Коласам, Янкам Купалам, Міхасём Чаротам, Цішкам Гартным, Кандратам Крапівой, з іх дарункавымі аўтографамі. Асобна ляжаў “Вянок” Максіма Багдановіча, таксама з аўтографам славуэта паэта. На кватэры ў Бядулі неаднойчы адбываліся літаратурныя гутаркі, сюды прыходзілі маладыя аўтары» [11, с. 135–136].

Але вернемся да ўспамінаў Уладзіславы Луцэвіч: “За пяць год сумеснага жыцця я з цікавасцю наглядала адносіны Бядулі да сям’і – да брата Лёліка (Ізраіля), які з ім жыў, да сёстраў, да бацькі. Гэтыя адносіны грунтаваліся на ўзаемнай пашане і шчырасці. Бядуля заўсёды клапаціўся аб сваіх родных. Характэрна, што ўся сям’я Бядулі з вялікай павагай адносілася да беларускай мовы, да беларускай літаратуры, да Янкі Купалы. Купала з усёй сям’і Бядулі асабліва паважаў і любіў яго сястру – Геню Чаржынскую” [11, с. 26].

Вынікае, што разам з З. Бядулем жыў і яго малодшы брат, паэт-маладняковец. Аднак у літаратарскіх анкетах зафіксаваўся тагачасны адрас Ізраіля Плаўніка: Правіянкай, 8/16, кв. 3 [1, арк. 17] – вуліца тая самая, а вось нумар дома іншы. На жаль, не стае дакументаў, якія маглі б сказаць з пэўнасцю, дзе дакладна жыў тады З. Бядуля: ці ў адным доме з Я. Купалам, ці проста па суседстве на адной вуліцы. Але няма сумневу, што паэты падтрымлівалі сяброўскія адносіны і часта гасцявалі адзін у аднаго. Сын З. Бядулі Яфім Плаўнік схіляецца да версіі, што яго бацька і Я. Купала пераехалі на новае жылло разам – ім было так вельмі зручна: больш спакойны і стрыманы Бядуля ўраўнаважваў эмацыянага і “выбухнога” Купалу; да таго ж яны любілі чытаць адзін аднаму свае творы (з размовы Я. С. Плаўніка з аўтарам артыкула, 23.03.2021).

Адрасы класікаў на Правіянкай – не адзіная загадка, якую падкідвае нам мемуарная літаратура і якую яшчэ давядзецца вырашыць даследчыкам.

Здавалася б, багатай тапанімічнай і тапаграфічнай фактурай вызначаецца артыкул “Яны яго ведалі” (1961) перакладчыка Язэпа Семяжона: “Хто з цяперашніх яго маладзейшых жыхароў, праходзячы праз трохкутнік вуліц Даўгабродскай (з 1967 г. гэтая частка вуліцы носіць імя В. Казлова. – **В. Ж.**) і Змітрака Бядулі, прыгадае той, не такі ўжо і далёкі час, калі гэты раён быў вядомы пад назвай Даўгабродскія Вілы. Тады ў

кожны базарны дзень увесь невялікі трохкутнічак плошчы з дасвецця да вечара быў запоўнены сялянскімі вазамі і падводамі, а ў крамах піўных драўляных аднапавярховых домікаў аж пярэсілася ў вачах ад кашаміравых хустак ды заечых шапак-малахаяў заезных пакупнікоў. Шэсць вуліц і два завулкі сыходзіліся і перакрыжоўваліся на гэтым трохкутнічку. І на адной з іх – Шпітальнай, у невялікім драўляным доміку з кустамі бэзу і язміну пад вокнамі ў дваццатыя гады доўгі час кватараваў старэйшы беларускі пісьменнік Самуіл Яфімавіч Плаўнік – Змітрок Бядуля” [11, с. 56].

І вось адсюль пачынаецца сапраўдная факталагічная галаваломка. Шпітальнай да 1925 г. называлася цяперашняя вуліца Фрунзэ, якая знаходзіцца недалёка, але з плошчаю З. Бядулі (тым самым “трохкутнічкам”, толькі пашыраным) ніяк не злучаецца. Затое дом № 35 па вуліцы Правяянцкай, дзе З. Бядуля жыў разам з Я. Купалам, стаяў на скрыжаванні – не, не з вуліцай Шпітальнай (як напісана ў энцыклапедыі “Янка Купала”), бо яна праходзіла паралельна, але з 3-м Шпітальным (цяпер Бранявы) завулкам, які прынамсі набліжаўся да апісаных вышэй месцаў. Можна, менавіта гэты 35-ы дом і маецца на ўвазе?

Але далей Я. Семяжон пераказвае аповед земляка, рыбака і паляўнічага Саўкі Булвы з вёскі Загор’е Смалявіцкага раёна, аднаго з наведвальнікаў дома З. Бядулі, і тут з’яўляюцца новыя дэталі: “Злажыў я яму дровы ў клетку пад паветкай, унёс рыбу на кухню, а там сустракае мяне маладзіца, – жонка, Марыя Ісакаўна, як я потым даведаўся” [11, с. 58]. І было гэта, “бадай, на пятым ці шостым годзе, як вытурылі ад нас белапалякаў” [11, с. 57], г. зн. у 1925-м ці 1926-м. Другі суразмоўца Я. Семяжона, Хвядос Каўтун з вёскі Заямнае, таксама згадвае вуліцу Шпітальную. А яшчэ – кнігу “Салавей”, падораную пісьменнікам падчас гасцявання ў яго.

Аднак ажаніўся З. Бядуля ў 1927 г. [11, с. 18], адразу ж пераехаўшы з жонкай на новую кватэру, дакладны адрас якой захаваўся дзякуючы архіўным дакументам: вул. 1-я Даўгабродская, д. 25, кв. 4 [4, с. 45]. Гэта яшчэ бліжэй да цяперашняй плошчы З. Бядулі: як сцвярджаюць сучаснікі, дом стаяў насупраць кінатэатра “Мір” [11, с. 116, 146]. (Сёння прыкладна на гэтым месцы – арка ў доме № 7 па вуліцы Казлова. Неблагая ідэя для экскурсаводаў і краязнаўцаў – умоўна-сімвалічна называць яе “Аркай Бядулі”.) Менавіта на Даўгабродскай жыў пісьменнік і ў час выхаду кнігі “Салавей” – яна ўбачыла свет у жніўні 1928 г.

Цяпер ужо немагчыма сказаць, хто памыліўся з назвай вуліцы: ці перакладчык-мемуарыст,

ці вяскоўцы-апавядальнікі. Памылку можна патлумачыць тым, што сам Я. Семяжон у 1920-я гг. яшчэ не жыў у Мінску і не мог ведаць тагачасную гарадскую тапаніміку дасканала.

Той дом, натуральна, не захаваўся, але ягонае апісанне засталася і ў іншых творах беларускай мемуарыстыкі. Паэт Мікола Хведаровіч прыгадаў не толькі Бядулева жылло, а ўвогуле атмасферу, што панавала ў 1920–1930-я гг. у прылеглых кварталах: «Невялічкі драўляны домік з белымі аканіцамі на Даўгабродскай вуліцы. Тут жыў Бядуля. У той час гэта была далёкая і брудная ўскраіна горада. Нельга зараз паверыць, што, пачынаючы ад цяперашняй вуліцы Янкі Купалы, не мелася нават тратуараў, а за мостам, да самай Даўгабродскай, была такая багна, што не вылезці. Па абодва бакі вуліцы цягнуліся глыбокія кюветы, поўныя вады. Няма чаго ўжо казаць і пра Даўгабродскую вуліцу. Гэта быў цёмны і вузкі завулак. Сялянскія хаціны з агародамі, дзе-нідзе будынкі гарадскога тыпу – вось што ўяўляў сабою гэты “пісьменніцкі квартал”, бо тут пражывала, чамусьці, шмат беларускіх пісьменнікаў. У гэтым раёне жылі Якуб Колас, Максім Гарэцкі, Міхась Лынькоў, Пятрусь Броўка, Кузьма Чорны, Уладзімір Хадыка, Алесь Звонак, Эдуард Самуілёнак, Барыс Мікуліч, Юрка Лявонны, Міхась Багун, Лукаш Калюга і другія» [12, с. 52].

Па ўспамінах Сяргея Грахоўскага, гэта быў тыповы “жактаўскі” дом (ЖАКТ – жыллёва-арэнднае кааператыўнае таварыства), “з жоўтымі аканіцамі і стромкім дашчаным ганкам” [11, с. 146]. “Высокі паркан, высачэзная драўляная брама, а ля яе зграбныя веснічкі, далей даволі вялізны трохкватэрны, барачнага тыпу дом” [11, с. 116], – такім яго, наведаны ў 1933 г., запамніў пісьменнік Станіслаў Шушкевіч, памыліўшыся хіба ў колькасці кватэр: З. Бядуля жыў у кватэры № 4, а значыцца, дом быў як мінімум чатырохкватэрны.

Адметнасцю Бядулевага двара на Даўгабродскай быў калодзеж, якога, па словах Барыса Мікуліча, “ва ўсім Мінску не знойдзеш” [11, с. 116]. “Ён быў без жураўля і прычэпа, – прыгадаў С. Шушкевіч. – З-пад маленькага застрэшка відаць было драўлянае кола і драўляны барабан на жалезнай восі, абвіты ланцугом. На зрубе калодзежа стаяла драўлянае вядро” [11, с. 117]. Гасцям пісьменніка запамніліся таксама “невысокі ганчак, ля яго лавачка” ў цяністым месцы [11, с. 117], цёплая атмасфера ў доме, багацце кніг і рукапісаў у шафе, стравы яўрэйскай кухні, прыгатаваныя жонкай З. Бядулі – выдатнай гаспадыняй [7, с. 25].

У дні савецкіх святаў над брамай дома вешвалі чырвоны сцяг, пра што згадаў Ізраіль

Плаўнік у вершы “Сёнья са мною матуля...”, датаваным 29 кастрычніка 1928 г.: “Вось Даўгабродская... Хата... / Сьцяг на варотах ір-дзее... / Колер напамніў багата / Быляў мінулых, падзеяў...” [9, с. 3].

Можна заўважыць, што адны мемуарысты называюць жытло З. Бядулі “невялічкім драўляным домам”, а іншыя – “даволі вялізным” домам; адным аканіцы запомніліся “белымі”, іншым – “жоўтымі”; ганак згадваецца то як “невысокі”, то, наадварот, як “стромкі”. Пры гэтым няма ніякіх звестак пра тое, што З. Бядуля, жывучы на Даўгабродскай, мяняў адрас: гаворка ідзе пра адзін і той дом. Прасцей за ўсё з аканіцамі: іх маглі ў нейкі момант перафарбаваць або яны былі настолькі светла-жоўтыя, што маглі падавацца і белымі. А што да ацэначных катэгорый (памер, вышыня і г. д.), то яны даволі суб’ектыўныя: гледзячы з чым параўноўваць.

У доме па Даўгабродскай Самуіл Яфімавіч і Марыя Ісакаўна пражылі каля 9 гадоў. У гэты час у іх нарадзіліся дзеці Зоя і Яфім. Тут З. Бядуля напісаў аповесці “Тры пальцы” (1927), “Таварыш Мінкін” (1930) і “Набліжэнне” (1935), шэраг вершаў і аповяданняў, а таксама раман “Язэп Крушынскі” (1929–1932), дзе ёсць і мінскія эпізоды, у тым ліку з параўнаннем горада ў час дзеяння рамана і ў час яго напісання: “Гэта былі мінскія вуліцы канца 1926 года – без новых гмахаў, без тых фабрычных карпусоў, якія маем цяпер, без рабочых пасёлкаў, без універсітэцкага гарадка, без трамваяў, без пяцігодкі” [2, с. 207].

Новую кватэру сям’я З. Бядулі атрымала ў 1936 г. на другім паверсе толькі што збудаванага дома па вуліцы Савецкай, 148/19 (у 1939–1941 гг. – № 168/19) – на рагу з той самай Даўгабродскай і зусім блізка ад ранейшага месца жыхарства. Прыкметны будынак у стылі канструктывізму аўтарства маладой тады архітэктаркі Наталлі Макляцовай меў 6 паверхаў (у сярэдняй частцы), 10 пад’ездаў, 100 кватэр, ліфты (так і не былі падключаны), вялікія падвальныя памяшканні [6, с. 280]. Ён быў вядомы як “дом спецыялістаў” і лічыўся адным з найлепшых жылых дамоў у Мінску [11, с. 18] – кажучы сучаснай мовай, элітным. Знаходзіўся каля скрыжавання цяперашніх праспекта Незалежнасці і вуліцы Казлова, а вокнамі выходзіў на старыя Залатагорскія могілкі. Менавіта на гэтых могілках З. Бядулю час ад часу даводзілася сустракацца з суседзямі па квартале – таксама творчымі людзьмі. Адзін з іх, кінасцэнарыст Мікола Таўбэ, тлумачыў: «Здарылася так, што пасяліліся мы ў непасрэднай блізкасці адзін ад другога, у раёне, які ўсе патомныя мінчане звалі Камароўкай. Самуіл Яфімавіч жыў у так званым Доме спецыялістаў – будынку па даваен-

ных мінскіх маштабах велізарным. Больш сціплы, але таксама новы жылы дом, які быў прадстаўлены каінематаграфістам, стаяў непадалёк, на Даўгабродскай вуліцы (на супраць цяперашняга Палаца мастацтваў. – В. Ж.). “Тылавья” вокны Дома спецыялістаў, а нашы “парадныя” выходзілі на адны і тыя ж старыя могілкі, сярод якіх ад аднаго дома да другога цягнуліся звлістыя сцяжынкы. Побач праезджыя вуліцы, а тут ціха... І вось там я часам і сустракаў Бядулю» [11, с. 81–82].

Пра “надзвычайнае ўражанне” ад кватэры З. Бядулі ў “доме спецыялістаў” пісаў Павел Кавалёў, у 1930-я – журналіст газеты “Звязда”: “Гэтае ўражанне пачалося ад самага ўваходу, ад электрычнага званка, каляровага дыванка-ходніка ў пярэднім пакоі, люстры, мяккай мэблі, стэлажоў з мноствам кніг, радыёпрыёмнікам ды і ўсёй сваёй утульнасцю. Увайшоўшы ў кватэру, я, прызнацца, крыху разгубіўся ад усяго ўбачанага, таптаўся на адным месцы” [11, с. 53].

Частымі гасцямі ў 75-й кватэры Плаўнікаў былі паэт Ізі Харык і яго жонка Дзіна Звулаўна, якія жылі ў тым самым доме, у кватэры № 52. Дзіна Харык успамінала: “Кожны раз, калі я да іх заходзіла, то заўсёды заставала Бядулю за пісьмовым сталом. Ён быў так паглыблены ў работу, што не заўважаў, хто ў хаце і што вакол яго дзеецца. Ні шум дзяцей, ні размовы прысутных яго не адцягвалі ад справы. Але затое калі ўжо заўважыць каго з пабочных у сябе ў доме, то абавязкова аддасць яму некалькі хвілін увагі. Відаць, ён гэта рабіў дзеля таго, каб чалавек на яго не пакрыўдзіўся” [11, с. 34–35].

А вось якімі ўспамінамі падзяліўся сын З. Бядулі Яфім Плаўнік, якому ў часы жыцця ў “доме спецыялістаў” было ад 2 да 7 гадоў: «Я вельмі добра памятаю гэтую кватэру. У кухні, якую не назавеш маленькай, стаяла пліта са звычайнымі канфоркамі. Помню бацькаў кабінет, у якім былі кніжныя шафы, пісьмовы стол з традыцыйнай лямпай пад зялёным абажуром. Была тахта, каля яе на сцяне – дыван. Да нас часта заходзіў дзядзька Міця [Мацвей Плаўнік, брат З. Бядулі] у вайскавай форме (пасля службы я яго памятаю ў форме міліцэйскай), ён клаўся на гэтую тахту і адпачываў – ён любіў так павалаяцца. І на падлозе ляжаў пухнаты тоўста-зялёны дыван. Бацька найчасцей працаваў уночы і пры гэтым расхаджваў туды-сюды, і мама адмыслова купіла гэты дыван, каб ён заглушаў крокі, бо ўсе навокал спалі...

Мы жылі невысока, на другім паверсе. Калі я гуляў у двары, мама высоўвалася з акна і я яе выдатна бачыў. Першы паверх у нас быў высокі, і туды ішла лесвічка – там быў дзіцячы сад. Я спачатку хадзіў у яслі, якія былі тамсама, а потым – у

гэты садок. Яго дырэктарам ці загадчыцай была Дзіна Звулаўна Харык. Я бываў і дома ў Харыкаў, бо ў іх было двое дзяцей: старэйшы Юлік, мой аднагодак, і малодшы Додзік (Давід). Помню іх пакой, дзе нам дазвалялася гуляць, шумець. Сцены там былі пафарбаваныя алеем у непрыемны цёмна-сіні колер, а радыятары былі вышынёй з мяне. Мы там шумелі, і потым выскокваў Ізі Харык, крычаў на нас і тупаў нагамі, каб мы прыціхлі. Ён быў вельмі імпульсіўны, выбухны чалавек.

Юлік быў сімпатычны хлопчык, чорнавалосы, а Додзік – яшчэ маленькі, і галава ў яго тады яшчэ не зусім абрасла, валаскі былі зусім светлыя. Ён тупаў каля нас на крывых ножках. І гэта, дарэчы, быў 1937 год!

Пазней ужо я сам хадзіў праз дарогу па хлеб. Колькі мне тады магло быць? Гадоў шэсць. І мама мне спакойна давала капейкі і адпраўляла ў краму. І я купляў тое, што мне казалі, – звычайную прадаўгаватую белую булку ці хлеб. Я гэтаму добра даваў рады.

У двары ў нас была горка. Невысокая, але, тым не менш, мы з яе каталіся. Навокал былі лаўкі і сядзелі мамы ці бабулі, якія прагульвалі дзяцей, а мы саштурхвалі адзін аднаго з гэтай горачкі. Памятаю, адзін хлопчык увесь час наступаву на мяне, штурхаў. Мне было няёмка з ім змагацца, бо ён быў нашмат меншы за мяне. І мама адчыняла акно ці фортку і крычала: “Не крыўдзі маленькага, як табе не сорамна!”

Мая сястра Зоя тады вучылася і ў звычайнай школе, і ў музычнай. Яна закончыла чатыры класы музычнай дзесяцігодкі. (Цяпер – Рэспубліканская гімназія-каледж пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. – **В. Ж.**) Гэтай дзесяцігодкай кіраваў той самы Ізраіль Герман, які доўгі час узначальваў яе і пасля вайны. А я ўжо ў чатыры гады граў на піяніна – мяне дзядзька Міця навучыў, пасадзіўшы на калена, абцягнутае галіфэ. Калі мама купіла Зоі піяніна, ён, наведваюшы нас усяго некалькі разоў, навучыўся на ім іграць. Ён мог іграць на любым інструменце – вельмі хутка вучыўся. І мяне навучыў. І я граў “Інтэрнацыянал”, прычым з левай рукой, улад – як мае быць. І любімую песню Іосіфа Вісарыёнавіча – “Суліко”. Да нас часта прыходзілі госці. Асабліва дзве сям’і маміных сваякоў – сястры Фрумы і брата Эфроіма. Яны жылі вельмі блізка.

Як ні дзіўна, я гэта вельмі добра памятаю – нашмат лепей, чым многае перажытае ўжо ў сталым веку» (з размовы Я. С. Плаўніка з аўтарам артыкула, 23.03.2021).

На жаль, дом быў разбураны ў Вялікую Айчынную вайну, у час авіяналёту 24 чэрвеня 1941 г. [13]. “Толькі тады я адчуў усю горыч стра- ты, калі ўбачыў руіны Дома спецыялістаў, у якім

жыў і тварыў Змітрок Бядуля” [11, с. 49], – пісаў скульптар Заір Азгур пра сваё першае наведванне гэтых месцаў пасля вайны. Цяпер там – дом № 44 па праспекце Незалежнасці, пабудаваны ў 1955 г. па праекце Міхаіла Баршча.

Цікава, што пасля смерці пісьменніка яго сям’я, вярнуўшыся з эвакуацыі, атрымала двухпакаёвую кватэру № 19 на самым верхнім паверсе дома № 183 па вуліцы Савецкай (цяпер праспект Незалежнасці, д. 43) – акурат насупраць месца, дзе стаяў “дом спецыялістаў” [3, с. 7].

Лагічна, што ў былым доме Рэдзкі, дзе жыў пісьменнік, створаны яго мемарыяльны пакой. Усе астатнія месцы, звязаныя з жыццём Змітрака Бядулі, знаходзяцца на значнай адлегласці ад “Беларускай хаткі”, але яны фактычна сканцэнтраваныя ў адной частцы горада і могуць быць аб’яднаныя ў адзін экскурсійны маршрут. Пагатоў у гэтым раёне ёсць таксама вуліца і плошча імя Змітрака Бядулі, што з’явіліся тут, трэба думаць, не выпадкова. Пры жаданні маршрут можна падоўжыць, уключыўшы ў яго, напрыклад, будынак былога царкоўна-археалагічнага музея па праспекце Незалежнасці, 26 (вядомы ў свой час як “юбілейны дом” і “беларускі дом”), дзе ў 1920 г. у рэдакцыі часопіса “Беларускае жыццё” Змітрок Бядуля працаваў “літаратурным кіраўніком”.

Спіс літаратуры

1. Анкеты дэлегатаў I-га Усебеларускага з’езда аб’яднання паэтаў і пісьменнікаў “Маладняк”, прывітальныя тэлеграмы з’езду. 5.11.1925–3.01.1926 // Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛМ). – Ф. 225. Воп. 1. Адз. зах. 6.
2. Бядуля, З. Збор твораў : у 4 т. / З. Бядуля. – Мінск : Дзярж. выд-ва БССР, 1953. – Т. 4 : Язэп Крушынінскі [кн. 2 : раман] ; У дрымучых лясах : [аповесць].
3. Жыбуль, В. Бядуліха : Марыя Плаўнік – жонка Змітрака Бядулі / В. Жыбуль // Роднае слова. – 2016. – № 4.
4. 3 дакументальнае хронікі аб’яднання / публ. І. Куркова // Скарыніч : літ.-наук. гадавік. – Вып. 4. – Мінск : Беларус. кнігазбор, 1999. – С. 38–57.
5. Лакотка, А. Сілуэты старога Мінска : нарысы драўлянай архітэктуры / А. Лакотка. – Мінск : Польша, 1991.
6. Маракоў, Л. Галоўная вуліца Мінска (1880–1940 гг.) / Л. Маракоў. – Мінск : Маст. літ., 2013. – Кн. 2.
7. Мікуліч, Б. Аповесць для сябе / Б. Мікуліч. – Мінск : Маст. літ., 1993.
8. Мінск // Янка Купала : энцыклапедыя. – Мінск : БелЭн, 2018. – Т. 2 : I – O.
9. Плаўнік, І. Сёння са мною матуля... [верш] / І. Плаўнік // Звязда. – 1928. – 7 ліст.
10. Смолкін, М. Д. Змітрок Бядуля / М. Д. Смолкін. – Мінск : Дзярж. выд-ва БССР, 1961.
11. Успаміны пра Змітрака Бядулю / склад. Я. І. Садоўскі, К. А. Цвірка. – Мінск : Маст. літ., 1988.
12. Хведаровіч, М. Памятныя сустрэчы / М. Хведаровіч. – Выд. 3-е, перапрац. – Мінск : Нар. асвета, 1977.
13. Bascian. Два дома [Электронны рэсурс] / Bascian // Livejournal. – Режим доступа : <https://bascian.livejournal.com/54205.html>. – Дата доступа : 25.03.2021.